

Dynamische markttheorie niet dynamisch genoeg voor olie-industrie

*Bob de Wit*¹

Coby van der Linde, *Dynamic International Oil Markets*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston/London, 1991, 224 blz. ISBN 0-7923-1478-6

Olie wordt ook wel een 'political commodity' genoemd. Kenmerkend voor 'commodities' is onder meer dat de prijzen sterk kunnen fluctueren. Instabiliteit van vraag en aanbod is een van de onderliggende oorzaken. Olieprijzen, evenals prijzen van vele olieproducten, vertonen ook grote en kleine schommelingen. John D. Rockefeller, oprichter van Standard Oil, heeft eens gezegd dat er of een tekort is aan olie of een overschot, maar nooit een evenwicht. Er is echter een andere factor die de olieprijzen mede bepaalt: de politieke. Wat olie namelijk een bijzondere 'commodity' maakt is de grote politieke aandacht die de olie-industrie krijgt in olieproducerende en -consumerende landen, zo ongeveer alle landen ter wereld dus. De invloed die de consumptie en produktie van olie heeft op bijvoorbeeld betalingsbalansen en industrialisatieprocessen is enorm, reden waarom olie en de olie-industrie de belangstelling van de plaatselijke, lokale, regionale, nationale en federale overheden in vrijwel alle delen van de wereld hebben. Een aantal producerende landen heeft zich bovendien verenigd in de OPEC, die zoals bekend de prijzen in de jaren zeventig heeft opgedreven door als kartel op te treden. Men zou verwachten dat olieproducerende landen de aanwezigheid van olie zien als een godsgeschenk, maar dat is lang niet altijd het geval. Mexico is bijvoorbeeld een land waar men, na een aantal jaren van euforische groei en vervolgens sterke terugval, tot de overtuiging is gekomen dat

¹Bob de Wit is verbonden aan de vakgroep Strategie en Omgeving van de Faculteit Bedrijfskunde, Erasmus Universiteit Rotterdam

'olie van de duivel komt'.

De twee voornoemde karakteristieken van olie - prijsinstabiliteit en politieke aandacht - heeft verstrekkende gevolgen voor de structuur van de olie-industrie. Dat komt tot uitdrukking in het boek 'Dynamic oil markets', geschreven door Coby van der Linde. De 'dynamische markttheorie' van H.W. de Jong blijkt niet dynamisch genoeg voor de internationale olie-industrie: naast de bekende 'industry growth cycle' wordt een 'market cycle' geïntroduceerd. "The market cycle addresses the supply and demand relationship at a given price level in the course of a growth cycle, i.e. a buyers' or a sellers' market, and its effects on capacity investments in the upstream and downstream sector of the industry. It is this particular cycle that captures the interaction between the upstream and downstream sectors, which makes it the one of particular interest" (p.14). Kenners van de olie-industrie weten dat de gevolgen van de 'market cycle' verstrekkend zijn. Veranderende marktstructuren ('competition, cooperation and control'), en vooral ook de timing van die veranderingen, zijn eerder het gevolg van wisselende fasen in de 'market cycle' dan van de transitie perioden in de 'industry growth cycle'. De term 'market cycle' vind ik overigens ongelukkig gekozen. De fluctuerende vraag heeft namelijk gevolgen voor het investeringsgedrag van ondernemingen in de olie-industrie en ook voor het strategische gedrag (o.m. diversificaties, verticale en horizontale integratie). Zoals er gesproken wordt van 'industry growth cycle' zou beter 'industry cycle' in plaats van 'market cycle' kunnen worden gebruikt.

'Market cycle' wordt daarbij niet afdoende gedefinieerd en dat geldt ook voor andere niet gangbare termen zoals 'counter-cyclical developments' (p. 14) en 'pro-cyclical effect' ("Investments in the oil industry tend to have a pro-cyclical effect", p. 203). De 'market cycle' of beter gezegd 'industry cycle' is dus eigenlijk een 'business cycle' op meso-niveau. Rond de structurele 'industry growth cycle' slingert zich de 'market cycle' ('industry cycle'). En wat bepaalt het verloop van de 'market cycle' ('industry cycle')? "In reality, market cycles, originating in business cycles and various other circumstances, alter the market conditions" (p. 20). Hoe de 'market cycle' zich verhoudt tot de 'business cycles' en 'other circumstances' wordt helaas niet verder onderzocht, hoewel dit mij nogal cruciaal lijkt. Ik vermoed zelfs dat niet de 'business cycle', maar de olieprijs de belangrijkste variabele zal blijken te zijn in de olie-industrie.

De invloed van overheidsinterventies op de structuur van de olie-industrie komt uitgebreid aan de orde en als een ding daarin duidelijk wordt dan is het wel het feit dat 'de' overheid een niet weg te laten factor is. Neem bijvoorbeeld 'de' overheid als marktpartij. Vrijwel alle olieproducerende landen hebben of hadden een eigen staatsoliemaatschappij - alleen Nederland (Shell

werd geacht de nationale belangen beter te kunnen dienen) en de VS (waar de Amerikaanse oliebedrijven ten tijde van de Midden-Oosten conflicten in de jaren '70 een diplomatieke rol vervulden) zijn uitzonderingen - en dat heeft grote gevolgen voor de private oliemaatschappijen. Nieuwe concurrenten in de internationale olie-industrie zijn dochterbedrijven van staatsolie-maatschappijen. Zo is de eerste nieuwkomer op de Nederlandse benzine-markt in 25 jaar een dochtermaatschappij van de Koeweitse staatsoliemaatschappij KPC, met als merknaam Q8. Doel van KPC is om de gehele bedrijfskolom (van put tot pomp) te beheersen, en niet meer afhankelijk te zijn van de 'downstream' activiteiten van andere olie-ondernemingen. KPC is niet de enige: de staatsoliemaatschappijen in Noorwegen, Venezuela en Saoedi-Arabië kennen varianten op dit thema.

De studie van Coby van der Linde is in twee opzichten een belangrijke bijdrage. In de eerste plaats, en dat is al eerder aangegeven, wordt duidelijk dat de dynamische markttheorie maar ten dele van toepassing is. Dat geldt overigens niet alleen inzake de olie-industrie, maar ook voor bijvoorbeeld de staalindustrie, scheepsbouw en andere 'cyclical industries'. Daarnaast wordt de zo belangrijke maar complexe olie-industrie aan een industrie-analyse onderworpen en dat wordt eigenlijk te weinig gedaan. Wie zou verwachten dat het Nederlandse economische en bedrijfskundige onderzoek zich primair richt op voor Nederland belangrijke sectoren komt bedrogen uit. De automobiellindustrie, om maar een voorbeeld te noemen, krijgt meer aandacht dan de olie-industrie, ondanks het feit dat er in Nederland vrijwel geen automobiellindustrie bestaat. De olie-industrie wel en bovendien is de olie-industrie op diverse momenten in de geschiedenis een trendsetter geweest, zoals bij de internationalisering van het bedrijfsleven en de opkomst van 'corporate raiders'.

Empirische gegevens over de olie-industrie zijn overigens ruimschoots voorhanden, maar die zijn veeleer historisch en politicologisch van samenstelling. In het boek van Van der Linde is veel van dit bekende materiaal gebruikt, zeker in verhouding tot de gegevens over de industriële aspecten. Dit is wel te begrijpen, en Van der Linde heeft een indrukwekkende hoeveelheid literatuur gelezen en verwerkt, maar de werkelijke waarde van deze studie is naar mijn mening toch de verhouding tussen 'industry growth cycle' en 'market cycle' en de bijdrage die dit zou kunnen betekenen voor de wetenschappelijke theorievorming, eerder het dynamiseren van de dynamische markttheorie genoemd. Juist dit gedeelte maakt echter een onuitgewerkte indruk. Dit geeft aan dat vervolgonderzoek nodig is. De onderzoekers geef ik nu al mee om niet de gehele olie-industrie te bestuderen, zoals Coby

van der Linde heeft gedaan. De olie-industrie is te groot en te complex en er zijn te veel verschillen tussen de diverse opeenvolgende waarde-toevoegende schakels in deze industrie. De olie-industrie vertegenwoordigt immers een gehele bedrijfskolom en niet 'slechts' een horizontale sector.